

<p>ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS</p> <p>FOLIA BOTANICA</p> <p>(Acta Univ. Lodz., Folia bot.)</p>	5	189-194	1987
--	---	---------	------

Zygmunt Wnuk

NOWE STANOWISKA *ANAGALLIS FEMINA* MILL.
NA WYŻYNIE CZĘSTOCHOWSKIEJ

NEW LOCALITIES OF *ANAGALLIS FEMINA* MILL.
IN THE TERRITORY OF CZĘSTOCHOWA HIGHLAND

ABSTRACT: Twelve new localities of *Anagallis femina* Mill. found on segetal habitats in the territory of Częstochowa Highland from 1978-1982 are given in the paper.

Treść

1. Wstęp
2. Nowe stanowiska *Anagallis femina*
3. Piśmiennictwo
4. Summary

1. WSTĘP

Zakład Botaniki Instytutu Biologii Środowiskowej Uniwersytetu Łódzkiego uczestniczy w pracy zleconej przez IUNG w Puławach, a koordynowanej przez Zakład Ekologii i Zwalczania Chwastów we Wrocławiu, której celem jest opracowanie rejonizacji chwastów segetalnych w Polsce. Od 1976 r. badaniami IUNG objęto woj. częstochowskie, na którego terenie leży większa część Wyżyny Częstochowskiej, należącej do niezwykle urozmaiconych i przyrodniczo cieka-

wych mezoregionów, głównie dzięki wychodniom wapiennym wykształconym w postaci malowniczych ostańców.

Wyżyna Częstochowska znajduje się pomiędzy doliną Warty pod Częstochową na północy, a obniżeniem Białej Przemszy i Szreniawy na południu.

Z Wyżyny Częstochowskiej wypływają Warta i Czarna Przemsza, z zachodniej jej krawędzi, zaś ze wschodniego skłonu Pilica i Szreniawa.

W regionalizacji fizycznogeograficznej Kondrackiego (1978) obszar ten należy do prowincji (34) Wyżyny Małopolskiej, podprowincji (341) Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, makroregionu (341.3) Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i mezoregionu Wyżyny Częstochowskiej (341.31).

Na mapie geobotanicznej Szafra i Pawłowskiego (1972) badany teren leży w Okręgu Środkowym wchodzącym w skład Krainy Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, Poddziału Pasa Wyżyn Środkowych i Działu Bałtyckiego.

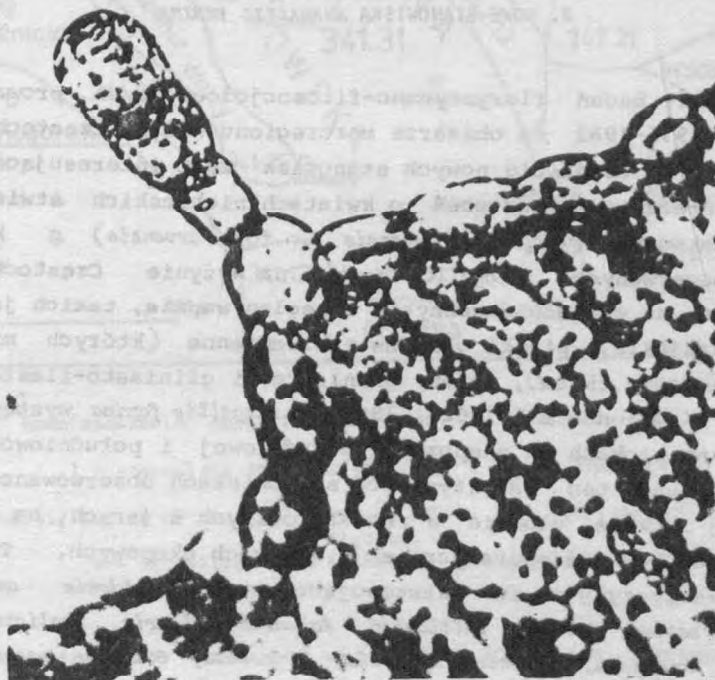
Pod względem geomorfologicznym Klimaszewski (1972) badany obszar zalicza do regionu Płaskowzgórza Częstochowskiego, mezoregionu Wyżyny Krakowsko-Północnej, makroregionu Wyżyny Krakowskiej, podprowincji Wyżyny Śląsko-Krakowskiej i prowincji Śląsko-Małopolskiej.

Geologicznie omawiany teren jest częścią Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, należącej do mezozoicznej monokliny Śląsko-Krakowskiej, której część północno-wschodnia zbudowana jest z utworów jurajskich, zajmujących najwyższą część monokliny. Na większości utworów jurajskich znajdują się młodsze utwory, głównie czwartorzędowe (Klimaszewski 1972).

Gleby Wyżyny Częstochowskiej należą do następujących kompleksów glebowo-rolniczych: 2 - pszenno-dobry, 3 - pszenno-wadliwy, 4 - żytni bardzo dobry, 5 - żytni dobry, 6 - żytni słaby, 7 - żytnio-łubinowy, 8 - zbożowo-pastewny mocny, 9 - zbożowo-pastewny słaby i 14 - gleby orne przeznaczone pod użytki zielone. Najliczniej reprezentowane są następujące kompleksy: 3, 5, 6 i 7.

W Polsce występują trzy taksony rodzaju *Anagallis* L., są to: *Anagallis arvensis* L. for. *arvensis* (= *Anagallis arvensis* for. *phoenicea* Bmg.), *Anagallis femina* Mill. i *Anagallis tenella* (L.) Mur. Dwa pierwsze gatunki rosną głównie na polach uprawnych. W obrębie *Anagallis arvensis* L. for. *arvensis* wyróżniono sześć form, różniąc

cych się zasadniczo barwą kwiatów. Wśród tej grupy na szczególną uwagę zasługuje *Anagallis arvensis* L. for. *azurea* Hyl. (= *A. arvensis* L. for. *coerulea* in Hegi) o kwiatach niebieskich, którą mylono z *Anagallis femina* Mill., od którego różni się pokrojem, ogruczeniem łatek korony (fot. 1) i długością włosków na nitkach pręcików (K o r n a ś 1963). *Anagallis arvensis* L. for. *azurea* Hyl. i *Anagallis femina* Mill. są gatunkami niebiesko kwitnącymi i występującymi zasadniczo w południowej części kraju, przy czym ten ostatni wykazuje bardziej południowy charakter (K o r n a ś 1962).

Fot. 1. *Anagallis femina* Mill. - gruczołek na brzegu płatków korony

Z. Wnuk

Photo 1. *Anagallis femina* Mill. - grandular hair from the corolla petal margin

Z. Wnuk

Anagallis femina jest przedstawicielem rodziny *Primulaceae*, a ponadto jest gatunkiem charakterystycznym dla związku *Caucalidion daucoidis* i zespołu *Caucalido-Scandicetum*. Gatunek ten jest przy-

wiązany dość ściśle do zasobnych w węglan wapnia rędzin, rozwiniętych na marglach i gipsach w Pasie Wyżyn Południowych. Występowanie tego gatunku skupia się przede wszystkim w rejonach występowania rędzin: na Śląsku Opolskim, na Wyżynie Miechowskiej i w Niece Nidziańskiej oraz na Wyżynie Lubelskiej, na Wołyniu Zachodnim oraz na Podolu.

Interesujące jest występowanie *Anagallis femina* na Kujawach, gdzie znajdują się najdalej na północ wysunięte placówki innych chwastów polskich związanych z zespołem *Caucalido-Scandicetum* (K o r n a ś 1962).

2. NOWE STANOWISKA ANAGALLIS FEMINA

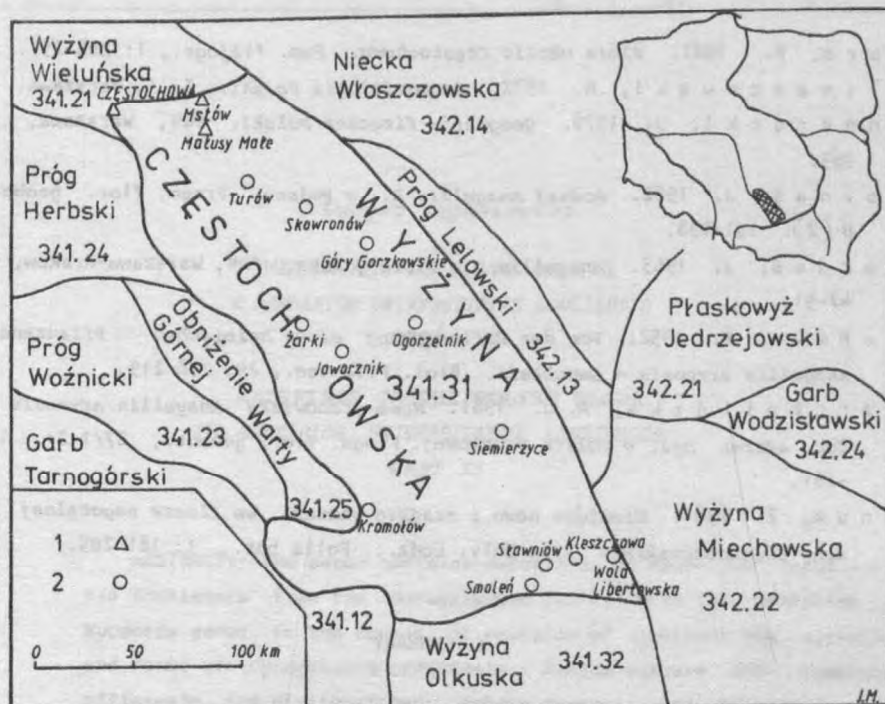
W czasie badań florystyczno-fitosocjologicznych, prowadzonych w latach 1976-1982 na obszarze mezoregionu Wyżyny Częstochowskiej, natrafiono na dwanaście nowych stanowisk tego interesującego gatunku. Prezentowany gatunek o kwiatach niebieskich stwierdziłem wraz z taksonem (*Anagallis arvensis* L. for. *arvensis*) o kwiatach ceglastoczerwonych. *Anagallis femina* na Wyżynie Częstochowskiej występuje na glebach zasobnych w węglan wapnia, takich jak: rędziny jurajskie, piaski gliniaste nawapienne (których miąższość nie przekracza 25 cm), gleby gliniaste i gliniasto-ilaste (porównaj K o r n a ś 1962 i 1963). *Anagallis femina* występował tu głównie na stokach o ekspozycji południowej i południowo-zachodniej. Gatunek ten na wszystkich stanowiskach obserwowano w niewielkiej liczbie, głównie w zbożach ozimych i jarych, na ścierniskach, jak również sporadycznie w uprawach okopowych. Taksonowi temu towarzyszyły m. in. następujące gatunki: *Adonis aestivalis*, *Camelina sativa*, *Fumaria vaillantii*, *Falcaria vulgaris*, *Thalictrum minus*, *Caucalis daucoides*, *Veronica agrestis*, *V. polita*, *Scandix pecten-veneris* i in.

Rozmieszczenie stwierdzonych stanowisk tego gatunku na Wyżynie Częstochowskiej ilustruje rys. 1.

Z omawianego obszaru *Anagallis* o kwiatach niebieskich z Częstochowy podał K a r o (1881), a z Mstowa i Małus Małych W n u k (1981).

Na Wyżynie Częstochowskiej *Anagallis femina* wchodzi w skład takich zespołów, jak: *Caucalido-Scandicetum* oraz rzadko w *Papavere-*

tum argemones, *Vicietum tetraspermae* oraz *Lamio-Veronicetum politae* (por. K o r n a ś 1962).

Rys. 1. Rozmieszczenie *Anagallis femina* Mill. na obszarze Wyżyny Częstochowskiej

1 - stanowiska znane dotychczas, 2 - nowe stanowiska

Fig. 1. Distribution of *Anagallis femina* Mill. the territory of Częstochowa Highland

1 - localities know hitherto, 2 - new localities

Doniesienie to wzbogaca wiadomości dotyczące występowania tego taksonu w Polsce (por. K o r n a ś 1962 i 1963). Dane zawarte w tej pracy wskazują na konieczność dalszych badań nad ekologią i rozmieszczeniem geograficznym niebiesko kwitnących gatunków tego rodzaju w Polsce. Ich współzależność pod względem rozmieszczenia geograficznego i ekologii wymienionych taksonów nie została ostatecznie ustalona, o czym m. in. pisali: L e h m a n (1952), K o r n a ś (1962) i W a r c h o l i Ń s k a (1981).

3. PIŚMIENNICTWO

- K a r o, F. 1881. *Flora okolic Częstochowy*. Pam. fizjogr., 1: 208-257.
- K l i m a s z e w s k i, M. 1972. *Geomorfologia Polski*. T. I. Warszawa.
- K o n d r a c k i, J. 1978. *Geografia fizyczna Polski*. PWN, Warszawa, s. 463.
- K o r n a ś, J. 1962. Rodzaj *Anagallis* L. w Polsce. *Fragm. flor. geobot.*, 8 (2): 131-138.
- K o r n a ś, J. 1963. *Anagallis* L. *Flora polska*. PWN, Warszawa-Kraków, 10: 47-51.
- L e h m a n, F. 1952. Von der Erforschung einer heimischen Pflanzenart: *Anagallis arvensis* - Gauchkeil. *Biol. Pflanzen.*, 29: 208-219.
- W a r c h o l i Ń s k a, A. U. 1981. Nowe stanowiska *Anagallis arvensis* L. for. *azurea* Hyl. w Polsce Środkowej. *Fragm. flor. geobot.*, 27/1-2: 159-161.
- W n u k, Z. 1981. Niektóre nowe i rzadkie gatunki we florze segetalnej Wyżyny Częstochowskiej. *Acta Univ. Lodz., Folia bot.*, 1: 181-205.

4. SUMMARY

Twelve localities of *Anagallis femina* Mill. found on segetal habitats the territory of Częstochowa Highland during the years 1976-1982 are given (Fig. 1).

This rare form occurs on soil rich in calcium compounds (Jurassic fertile, sandy on limestone, loamy) mostly with *Anagallis arvensis* L. for. *arvensis*.

Within the investigated area its presence was observed chiefly in phytocenoses of *Caucalido-Scandicetum* and also occasionally of *Papaveretum argemones* and *Vicietum tetraspermae* and *Lamio-Veronicetum politae*.

Dr Zygmunt Wnuk
Instytut Biologii Środowiskowej
Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Banacha 12/16 90-237 Łódź

Wpłynęło do Redakcji
Folia botanica
1983 07 06